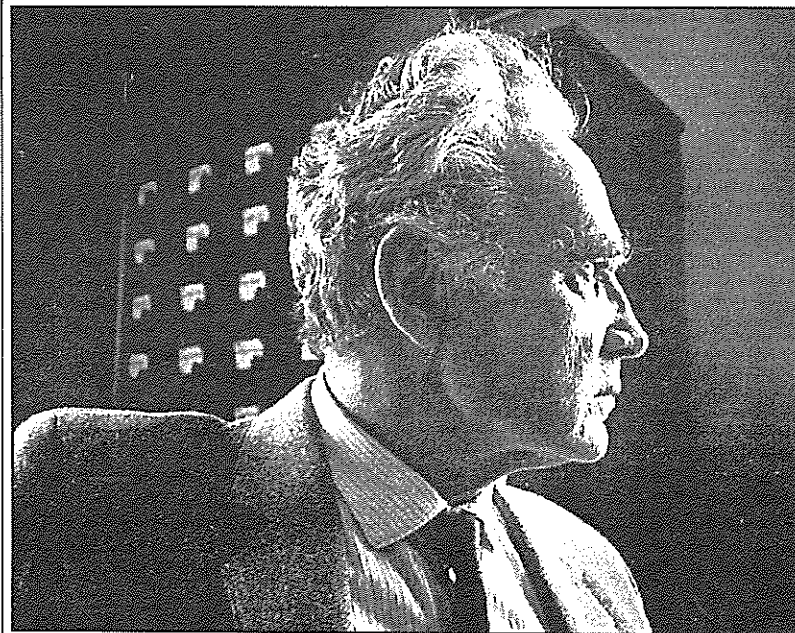

ISBN 9986-673-01-1

**Kėdainių krašto Garbės pilietis
kalbininkas**

KAZYS ULVYDAS

Dabartinė lietuvių literatūrinė kalba - didžiulis turtas, kurį sukrovė mums dešimtys anksčiau gyvenusių kartų. Mūsų šventa pareiga tą turtą išsaugoti, pagausinti ir perduoti būsimosioms kartoms. Neturime teisės nieko iš to turto prarasti, išbarstyti.

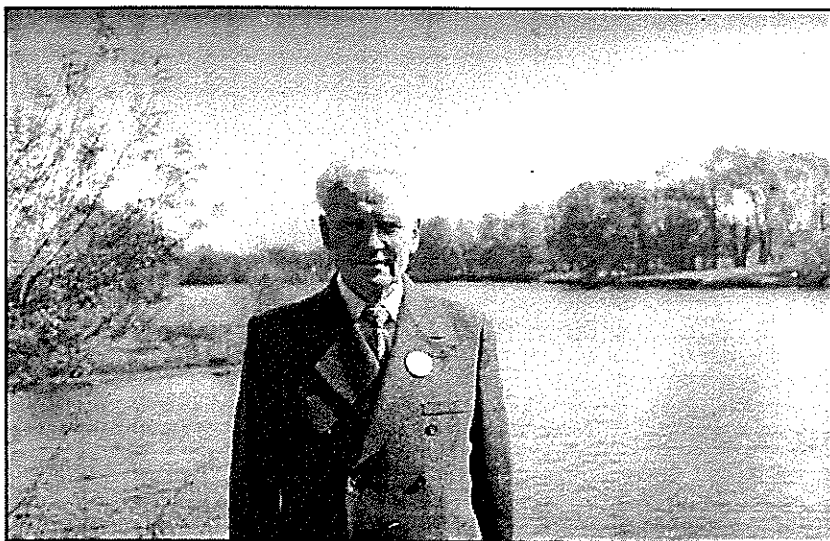
Kazys Ulvydas

Skiriama kalbininko Kazio Ulvydo 85-mečiui.

R.Šukienės leidykla.
Kėdainiai * 1995

Kėdainių M.Daukšos viešoji biblioteka, Didžioji rinkla 11, 5030 Kėdainiai

ISBN 9986-673-01-1

K. Ulvydas Nevėžio ir Kruosto upių santakoje, netoli kurios buvo jo gimtoji sodyba. 1991 m.

^v
Čia skamba lietuviškas žodis-
tons, kokį aš paveldėjau iš savo ma-
mos su jos pienu ir krauju. Tas
žodis, jo skambėjimas gražina me-
nė į kūdikystę ir vaikystę, todėl
jis man brangesnis už visus pa-
saulėje skambančius kitą kalbą
žodžius.
Kazys Ulvydas
Kėdainiai, 1989. 11.20.

Kalbininko kelias toks nelengvas, akmenuotas. Turi rinkti po kruopelytę, po smil-
telę, kad išaugtų tvirtas taisyklingas kalbos rūmas. Su tokia dieviška kantrybe, meile ir
atida šią statybą pradėjo dar vaikystėje žymus lietuvių kalbininkas, mūsų žemietis
Kazys Ulvydas. Šį darbą tebetęsia ir dabar.

Savo geneologija, anot paties Kazio Ulvydo, kalbininkas nelabai domėjosi, bet
mano, kad jo protėviai turėjo būti bajoriškos kilmės, nes senelis caro laikais mokėsi
gimnazijoje, o nekilmingų tėvų vaikas vargu ar būtų išgalvėjęs.

Ulvydai gyveno Raseinių rajone. Ir dabar čia esančiame Damšiškių kaime yra
laukas Ulvydine vadinamas.

Ulvydo senelis gimnazijoje išniekino caro portretą ir, norėdamas apsaugoti šeimą
nuo represijų, pabėgo į Ukmergės valsčiuje buvusį Žeimelio dvarelį, kuriame dirbo
raštininku. Ryšiai su tėvais ir šeima nutrūko.

Mokslių ragavęs bajoras tapo neturtėliu. Nesukrovė turtų savo gausiai šeimai -
buvo dešimt vaikų - ir Kazio Ulvydo tėvas. Apytalaukio ir Šlapaberžės dvaruose prižiū-
rėjo arklius, gerai išmanė jų ligas ir gydymą. K. Ulvydas iš tėvo paveldėjo meilę arkliams
- buvo geras jojikas, nors turėjo ir nemažai traumų.

Kazys Ulvydas gimė 1910 m. rugpjūčio 14 d. Kėdainių rajone, Bagotelės palivar-
ke, buvusioje Nevėžio ir Kruosto upių santakoje. Dabar toje vietoje plynas laukas.

K. Ulvydo mokslai prasidėjo namuose. Pirmoji ir labai griežta mokytoja buvo ma-
ma. Pirmasis elementorius - maldaknygė. 1920 m. Kazys Ulvydas - Apytalaukio pra-
džios mokyklos I-o skyriaus mokinytis. Vėliau mokėsi Kėdainių pradžios mokykloje.
Mokytoja S. Geniušienė pastebė gabų mokinį ir prašo motiną leisti Kazį tęsti mokslus
gimnazijoje. Bet nepritekliai daro savo. Neišgalintis už mokslą I-oje klasėje sumokėti
50 litų, K. Ulvydas priverstas palikti gimnaziją, bet gabus vaikas mokslų neapleidžia.
Dirba įvairius ūkio darbus ir Šlapaberžės kunigo A. Radzevičiaus skatinamas ir litera-
tūra remiamas K. Ulvydas mokosi, mokosi. Kun. A. Radzevičius pasėjo pirmąjį melės
gimtajai kalbai grūdą į jautrią vaiko sielą, supažindino su lotynų kalba. Savarankiškai
pasiruošęs, K. Ulvydas sėkmingai išlaiko eksternu I ir II klasės gimnazijos egzaminus.
Toliau galima sėkmingai mokytis. Gimnazisto dienas Kėdainiuose kalbininkas pris-
mena su švelniu humoru: kiaušė papjauta - abu su šeimnininku valgo riebiat, mėsa
pasibaigė - gerai ir duona, margarinu vos užtepta, ir arbata be cukraus. Gimnazijoje
turėjo daug draugų. Vienas jų - neseniai į Lietuvą iš JAV gyventi sugrįžęs rašytojas
B. Gaidžiūnas.

Baigęs Kėdainių gimnazijos keturias klases, K. Ulvydas labai trokšta mokytis to-
liau, bet vilties taip mažai. Kaip ir daug ką, anot K. Ulvydo, būsimojo kalbininko gyve-
nime viską nulėmė atsitiktinumas. Į Šlapaberžės dvarą, kuriame dirbo Ulvydų šeima,
pas dvarininkus Kvintas vasaroti atvažiuodavo generolas V. Grigaliūnas - Glovackis,
drauge atsiveždamas nelabai prie mokslų linkusį, amžinai iš pataisų neišsikapstantį
savo sūnų Gediminą. K. Ulvydas mokė jaunąjį Glovackį. Atsidėkodamas generolas
parašo rekomacinį laišką Kauno Jėzuitų gimnazijos direktoriui, prašydamas ga-
biųjį mokinį priimti į jo vadovaujamą gimnaziją. Gimnazijoje buvo puikios sąlygos
tiek fiziniam, tiek dvasiniam tobulėjimui. Dėstė eruditai, tokie kaip vertėjas, žurnalo
"Gimtoji kalba" steigėjas J. Talmantas, žodynų rengėjas K. Flustas. K. Ulvydas labai ge-
rai mokėjo vokiečių kalbą - lengvai bendravo su vokiečiais "broliukais" (aptarnaujan-
čiuoju personalu). Gimnazijoje vyravo tolerancija - šalia katalikų vaikų mokėsi pro-

voslavai, žydai. Kartu su juo Jėzuitų gimnazijoje mokėsi prezidento A. Smetonos sūnus Julius, kompozitoriaus S. Šimkaus vaikai. Gabiems muzikai vaikams gimnazijos administracija samdydavo mokytojus - muzikantus profesionalus. K. Ulvydas grojo fleita, koncertavo drauge su gimnazijos orkestru. Vasarą grįžęs atostogų su brolais, grojančiais armonika, linksmindavo kaimo jaunimą. 1930 m. Jėzuitų gimnazija išleido I-ąją laidą, kurios vienas iš absolventų buvo Kazys Ulvydas.

Švietimo ministerija patvirtino K. Ulvydą šios gimnazijos jaunesniųjų klasių mokytoju. Jaunasis mokytojas turėjo dvi klases ir dvyliką savaitinių pamokų.

Tais pačiais metais K. Ulvydas įstoja į Vytauto Didžiojo universitetą, kuriame studijuoja iki 1937 m., o vėliau studijas tęsia ir 1940 m. jas užbaigia jau Vilniaus universitete. Būsimasis kalbininkas studijuoti pasirenka lietuvių kalbą ir literatūrą bei klasikinę filologiją.

Pinigų K. Ulvydui niekada nebuvo per daug - iš neperdidžiausios algos ir stipendijos reikėjo pragyventi pačiam ir paremti šeimynykščius. Todėl vasaras jis praleisdavo Palangoje, mokydamas turtingų šeimų vaikus, kurie turėdavo pataisų. Taip suartėjo su tuometinių šviesuolių Vaineikių šeima. Tai buvo kairiųjų pažintį, bet labai tolerantiški žmonės. Jų namuose būrėsi lietuvių inteligentijos žiedas: generolas V. Nagevičius, M. Jankus, J. Šliūpas, M. Untulis - kalbininkas iš Vilniaus krašto, folkloro rinkėjas, atvykdavo Vydlūnas su choru. K. Ulvydui teko garbė bendrauti su šiais žymiais žmonėmis.

1937 m. K. Ulvydui reikėjo atlikti karinę prievolę. Kadangi kariniai reikalai jam buvo svetini, tik laiko gaisimas, anot K. Ulvydo, todėl buvo pasirinkta Karo mokykla. Karo mokykloje K. Ulvydas rašė straipsnius į "Kariūno" žurnalą, parašė šios mokyklos istoriją. 1938 m. baigiant mokyklą už gerą mokslą ir straipsnius "Kariūno" žurnalui jis buvo apdovanotas Lietuvos Didžiojo Kunigaikščio Gedimino medaliu, jam buvo suteiktas leitenanto laipsnis.

Nuo 1942 metų prasideda K. Ulvydo kaip mokslininko keliai.

1942 - 1949 metais K. Ulvydas dėsto Kauno universitete. 1946 - 1948 m. - istorijos ir filologijos fakulteto prodekanas. 1949 m. - dekanas. 1949 - 1956 m. K. Ulvydas dėsto Vilniaus universitete, o nuo 1951 m. pradeda dirbti ir Lietuvių kalbos institute. 1953 - 1955 m. - Lietuvių kalbos ir literatūros instituto direktoriaus pavaduotojas, 1955 - 1960 m. - žodynų skyriaus, 1960 - 1976 m. - dabartinės literatūrinės lietuvių kalbos skyriaus, o nuo 1976 m. vėl žodynų skyriaus vadovas.

1955 m. K. Ulvydas apsigina filologijos mokslų kandidato disertaciją "Dabartinės lietuvių kalbos prieveiksmis". 1965 m. už akademinių "Lietuvių kalbos žodyną", o 1977 m. už akademinę "Lietuvių kalbos gramatiką" K. Ulvydui drauge su kitais autoriais paskirta Respublikinė premija.

1970 m. už nuopelnus lietuvių kalbai K. Ulvydui buvo suteiktas Lietuvos nusipelnusio mokslo veikėjo garbės vardas, o 1972 m. jis išrinktas Lietuvos Mokslų Akademijos nariu korespondentu.

Visas K. Ulvydo gyvenimas pašvęstas kalbai. Be anksčiau paminėtų akademinių leidinių, daug kalbininkas nuveikė rašydamas apie lietuvių kalbos tyrinėtojus ir normintojus, pats normindamas ir grynindamas lietuvių kalbą, o nuo 1961 m. redaguodamas Lietuvių kalbos ir literatūros instituto periodinį leidinį "Kalbos kultūra". Nuo 1957 m. beveik 30 metų kas savaitę gyvu žodžiu mokė gražiai ir taisyklingai kalbėti

radijo valandėlėse "Taisyklingai kalbėkime ir rašykime". O kiek dar žinių ir lietuvių kalbos paslapčių perduota gausiam buvusių studentų būriui!

Kalbininkas Kazys Ulvydas niekada neprarado ryšio su tėviške. Jis vienas aktyviausių kėdainiečių žemiečių klubo Vilniuje narių. 1981 m. Kėdainių centrinei bibliotekai surengus pirmąją žemiečių šventę "Būkime sugrįžtančiais paukščiais", nepasididžiuoja, atvyksta ir tampa nuolatiniais šių švenčių dalyviu. 1988 m. įvykusios kalbos šventės metu prie Mikalojaus Daukšos ažuolo Kazys Ulvydas pasodino ažuoliuką. O kalbininko žodžiai, skirti Mikalojui Daukšai, suteikiant Kėdainių centrinei bibliotekai šio lietuvių kalbos ažuolo vardą, dar labiau sustiprino ryšį su gimtąja žeme.

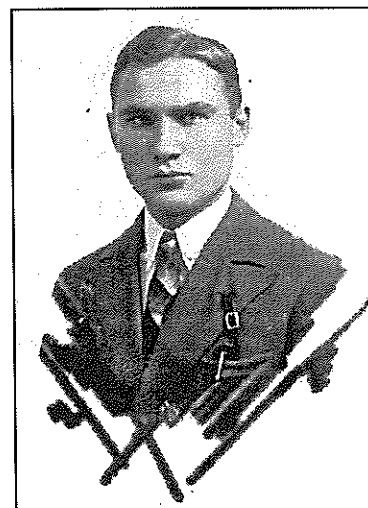
1995 m. kėdainiečiai įvertino Kazio Ulvydo nuopelnus gimtajam kraštui - kalbininkui buvo suteiktas Kėdainių krašto Garbės piliečio vardas.

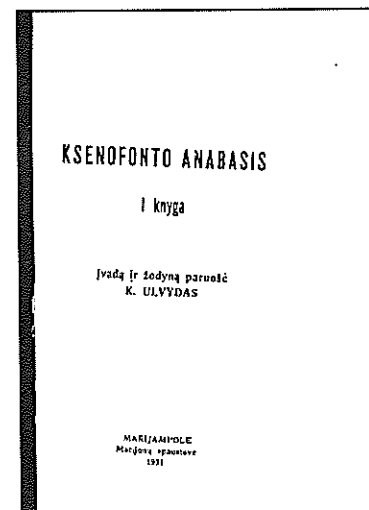
Kėdainių gimnazijos IIa klasės mokiniai su mokytoju Bliumu. 1925 m. K.Ulvydas stovi ketvirtoje eilėje, trečias iš dešinės.

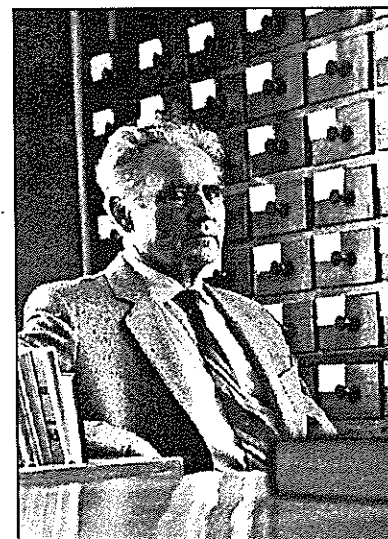
Kėdainių gimnazijos IVa klasės mokiniai su mokytoju J.Geniušu 1926 m. K.Ulvydas sėdi antroje eilėje, pirmas iš dešinės.

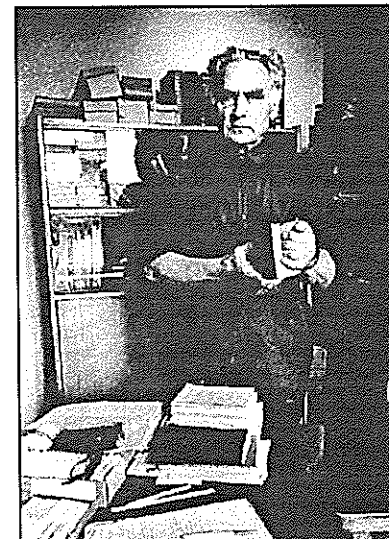
Kazys Ulvydas jaunystėje

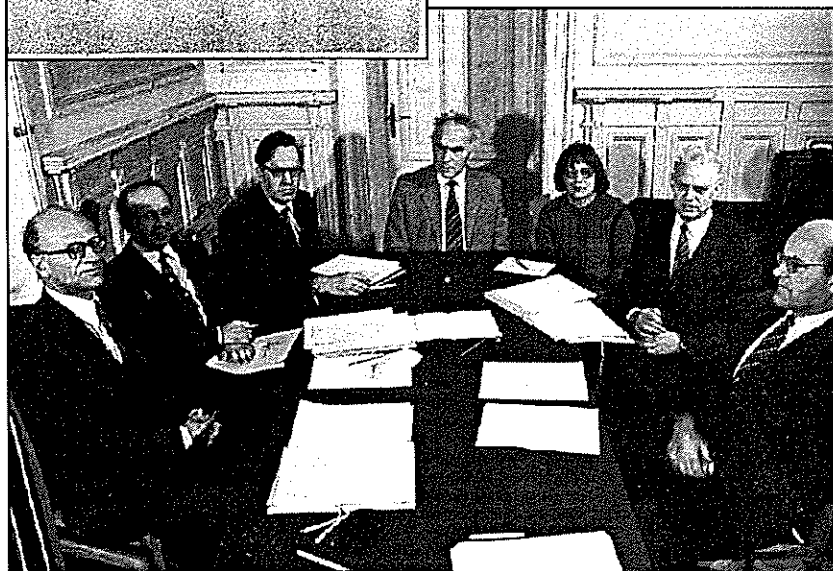
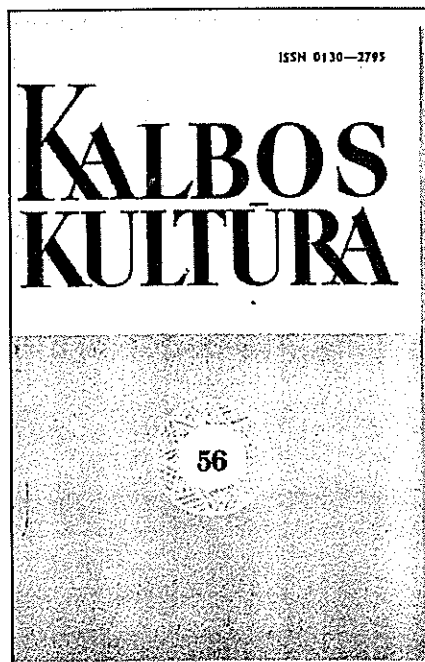
Pirmoji K.Ulvydo parengta knyga

K.Ulvydas prie katalogų Lietuvių kalbos ir literatūros institute. 1983 m.

K.Ulvydas savo darbo kabinete Lietuvių kalbos ir literatūros institute. 1983 m.

K. Ulvydas su kolegomis "Kalbos kultūros" redakcijoje. 1985 m. K. Ulvydas centre.

K. Ulvydas Kėdainių Rotušės dailės galerijos skulptūrų kiemelyje su J. Paukštelio vid. mokyklos moksleiviais ir mokytoja D. Muzikevičiene Kalbos šventės metu. 1988 m.

Kazys Ulvydas, prie M. Daukšos ąžuolo pasodinęs ąžuoliuką, kalbos šventėje "Klausyk, mano tauta, lietuviško žodžio ir sergėk jo skambesį gryną", skirtoje Mikalojaus Daukšos atminimui. 1988 m. rugsėjo 30 d.

Kalbininko Kazio Ulvydo darbų bibliografinis sąrašas

K. Ulvydas žemiečių šventės "Būkite sugrįžtančiais paukščiais" metu. 1991 m.

*Bibliografiniam sąrašui medžiaga rinkta, remiantis "Spaudos metraščiais",
Kėdainių Mikalojaus Daukšos viešosios bibliotekos kraštotyros kartoteka.*

Medžiaga dėstoma abėcėlės seka.

*Visą K. Ulvydo darbų bibliografiją 1995 m. išleido Lietuvių kalbos institu-
tas. Bibliografija galima pasinaudoti Kėdainių Mikalojaus Daukšos viešosios
bibliotekos Kraštotyros skaitykloje.*

Lietuvių kalbos gramatika: 3 t.- V, 1965-1976.

Lietuvių kalbos žodynas. T.3-7; T.11-16.- V, 1956-1966; 1978-1995.

Apie kalbos normą // Kalbos kultūra.- 1977.- Sqs.33.- P.3-12.

J.Balčikonio mokslinė, literatūrinė ir pedagoginė veikla // Lietuvių kalbotyros klausimai.- 1987.- T.26.- P.4-12.

Dar apie netaisyklingą vietininko vartoseną // Kalbos kultūra.- 1974.- Sqs.26.- P.3-14.

Daugiau dėmesio literatūrinei šnekamajai kalbai // Kalbos kultūra.- 1962.- Sqs.2.- P.3-10.

Daugiskaitos įnagininko kilmės prieveiksmių semantikos bruožai // Lietuvių kalbotyros klausimai.- 1963.- T.6.- P.71-87.

Dėl J.Jablonskio pažiūrų į kalbą // Kalbos kultūra.- 1982.- Sqs.42.- P.3-16.

Dėl kai kurių terminų ar šiaip žodžių darybos ir vartosenos // Kalbos kultūra.- 1973.- Sqs.25.- P.33-41.

K.Donelaičio kūrinių kalbinis redagavimas // Donelaitis K. Raštai.- V, 1977.- P.294-313.

Gerinkime spaudos kalbą // Kalbos kultūra.- 1981.- Sqs.41.- P.11-20.

Gimtosios kalbos mokslo baruose // Gimtasis kraštas.- 1970.- Rugpjūčio 13.

Iš lietuvių kalbos prieveiksčio tyrinėjimų // Lietuvių kalbotyros klausimai.- 1974.- T.16.- P.7-34.

J.Jablonskis - lietuvių literatūrinės kalbos ugdytojas // Lietuvių kalbotyros klausimai.- 1961.- T.4.- P.5-19.

Kalbos kultūra ir mes // Kultūros barai.- 1967.- Nr.4.- P.13-15.

Kalbos kultūros ugdymo uždaviniai // Kalbos kultūra.- 1961.- Sqs.1.- P.5-11.

Kas kelia kalbos kultūrą // Kalbos kultūra.- 1977.- Sqs.32.- P.3-21.

Kazimieras Būga ir kalbos kultūra // Kalbos kultūra.- 1980.- Sqs.38.- P.14-23.

Keletas redaktoriaus pastabų // Donelaitis K. Metai.- V, 1983.- P.173-176.

Keletas šiuolaikinės lietuvių literatūrinės kalbos raidos bruožų // Kalbos kultūra.- 1967.- Sqs.13.- P.3-11.

Mokykla - svarbiausias kalbos kultūros kėlimo veiksnys // Kalbos kultūra.- 1968.- Sqs.14.- P.3-6.

Mūsų didysis lobis (kalba) ir jo santykis su literatūra: Negyvi, nudėvėti pasakymai gadina kalbą // Kalbos kultūra.- 1980.- Sqs.39.- P.8-13, 37-39.

Paisykime žodžių turimų išgalių spaudos kalboje // Kalbos kultūra.- 1981.- Sqs.40.- P.3-7.

Penkiasdešimt "Kalbos kultūros" (leidinio) sąsiuviniių // Kalbos kultūra.- 1986.- Sqs.51.- P.3-6.

Svarbiausioji Jono Jablonskio gramatika: (1922 m.) // Mūsų kalba.- 1975.- Nr.3.- P.23-28.

Vienaskaitos kilmininko prieveiksmėjimas ir prieveiksmai su formantais -(i)o, -(i)os, -ės dabartinėje lietuvių kalboje // Lietuvių morfologinė sandara ir jos raida.- V, 1964.- P.11-46.

Vienaskaitos vardininko kilmės prieveiksmai // Lietuvių kalbotyros klausimai.- 1969.- T.11.- P.7-16.

Vienaskaitos vietininkų prieveiksmėjimo klausimu // Lietuvių kalbotyros klausimai.- 1967.- T.9.- P.6-42.

Literatūra apie Kazį Ulvydą

Burneikis A. Nenutilsim, nenutildys, išliksim!: (Apie kalbininko K. Ulvydo vedamas radijo laidas apie lietuvišką žodį) // *Kalba Vilnius*. - 1993. - Birželio 18-26. P.9; nuotr.

Būda V. Derlingi metai: (K. Ulvydo gimimo 60-mečio metinėms) // *Kauno tiesa*. - 1970. - Rugpjūčio 14; portr., *Panevėžio tiesa*. - 1970. - Rugpjūčio 14, *Raud. vėliava (Šiauliai)*. - 1970. - Rugpjūčio 14, *Tarybinis kelias*. - 1970. - Rugpjūčio 13.

Gasparavičius K. Kaziui Ulvydui - 60 // *Literatūra ir menas*. - 1970. - Rugpjūčio 15. - P.11; portr.

Grinaveckienė E. Gimtosios kalbos ugdymo keliu: (Kalbininko K. Ulvydo gimimo 70-osioms metinėms) // *Pergalė*. - 1980. - Nr.8. - P.149-151.

Kabelka J., Kruopas J. Kalbos barų darbininkas: (K. Ulvydo gimimo 60-osioms metinėms) // *Tiesa*. - 1970. - Rugpjūčio 14; portr.

Kazys Ulvydas // *Sabaliauskas A. Lietuvių kalbos tyrinėjimo istorija*. - V, 1982. - [D.2]: 1940-1980. - P.49-51.

Paulauskas J. Žvilgsnis į Kazio Ulvydo darbų takus: (80-osioms gimimo metinėms) // *Gimtoji kalba*. - 1990. - Nr.8-9. - P.42-44; portr.

Sabaliauskas A. Gražus kalbininko jubiliejus: (Apie LTSR MA narį ko-resp. K. Ulvydą) // *Gimtas kraštas*. - 1985. - Rugpjūčio 15. - P.6; portr.

Sabaliauskas A. Kalbininko sukaktis: (K. Ulvydo gimimo 60-osioms metinėms) // *Pergalė*. - 1970. - Nr.8. - P.179; portr.

Skauvilaitė E. Jie budėjo ir budino // *Metai*. - 1994. - Nr.1. - P.153.

Suteikti Kėdainių krašto garbės piliečių vardai: (Apie Kėdainių rajono tarybos spalio 29 d. sprendimą Garbės piliečio vardą suteikti K. Ulvydui) // *Kauno apskritis*. - 1995. - Nr.10. - Spalio 3-9. - P.1.

Ulvydas Kazys // *Lietuviškoji tarybinė enciklopedija*. - V, 1983. - T.11. - P.543; portr.

Ulvydas Kazys // *Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija*. - V, 1971. - T.3. - P.601; portr.

Ulvydas Kazys // *Tarybų Lietuvos enciklopedija*. - V, 1988. - T.4. - P.375; portr.

Ulvydas K. Gimtosios kalbos mokslo baruose: (Pasikalbėjimas su Lietuvos TSR Lietuvių k. ir lit. inst. Dabart. lietuvių lit. k. sektoriaus vadovu) // *Gimtas kraštas*. - 1970. - Rugpjūčio 13.

Valiulytė E. Puoselėtojas: (Kaziui Ulvydui - 80) // *Literatūra ir menas*. - 1990. - Rugpjūčio 18. - P.8.

**Kėdainių krašto Garbės pilietis kalbininkas
KAZYS ULVYDAS**

Kėdainių M.Daukšos viešosios bibliotekos leidinys.
Leidinį parengė: Z.Beliauskienė, V.Grigorjevienė, B.Lysenkienė.
Panaudotos nuotraukos iš asmeninio K.Ulvydo archyvo ir
Kėdainių M.Daukšos viešosios bibliotekos kraštotyros fondo.

Formatas 64x80/16. 1,25 sp.l. Tiražas 200. Užsakymas Nr. **2220**
R.Šukienės leidykla SL 008, tel. 51744
Kompiuteriu maketavo spaudos firma "Dzindra", Jonava, tel. 51474
Spaudė Kauno "Raidės" spaustuvės Kėdainių skyrius,
Josvainių g. 41, 5030 Kėdainiai